

Sygn. akt I USKP 90/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 marca 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Maciej Pacuda

SSN Krzysztof Staryk

w sprawie z odwołania J. M.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Sosnowcu

o prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 9 marca 2022 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach
z dnia 13 grudnia 2019 r., sygn. akt III AUa 1882/19,

**1. oddala skargę kasacyjną i odstępuje od obciążania
odwołującego się kosztami postępowania kasacyjnego,**

**2. zasądza od Skarbu Państwa - Sądu Apelacyjnego w
Katowicach na rzecz adwokat J. K. kwotę 120(sto dwadzieścia) zł,
powiększoną o kwotę podatku od towarów i usług, tytułem
zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej
odwołującemu się w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 31 października 2018 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Sosnowcu, w oparciu o ocenę lekarza orzecznika i komisji lekarskiej, odmówił J. M. renty z tytułu niezdolności do pracy.

Sąd Okręgowy w Katowicach, wyrokiem z dnia 29 sierpnia 2019 r., oddalił odwołanie ubezpieczonego od powyższej decyzji.

Sąd Apelacyjny w Katowicach, wyrokiem z dnia 13 grudnia 2019 r., oddalił apelację ubezpieczonego od wyroku Sądu Okręgowego.

W sprawie ustalono, że urodzony 23 maja 1968 r. J. M. ma wykształcenie podstawowe. Uczęszczał do Zasadniczej Szkoły Zawodowej przy Przedsiębiorstwie w B., ucząc się zawodu murarza, lecz Szkoły tej nie ukończył. Pracował jako górnik pod ziemią oraz do 2016 r. - jako pracownik ubojni. Przestał pracować, ponieważ zakład został zlikwidowany. Nie szuka pracy, gdyż otrzymuje świadczenie z MOPS. W dniu 16 lipca 2018 r. wystąpił z wnioskiem o rentę z tytułu niezdolności do pracy.

U ubezpieczonego rozpoznaje się organiczne zaburzenia zachowania i nastroju, obniżoną sprawność intelektualną oraz osobowość bierno-zależną, jednak stan zdrowia z punktu widzenia psychiatrycznego nie ogranicza w znaczny sposób jego zdolności do zatrudnienia i nie daje podstaw do uznania go za częściowo niezdolnego do pracy. U ubezpieczonego występuje również przewlekły nikotynowy nieżył oskrzeli. J. M. przebył operację tłuszczaka w okolicy barkowo-łopatkowej po stronie lewej bez następstw czynnościowych i ruchowych. Ubezpieczony nie jest osobą niezdolną do pracy. Nie może wykonywać niektórych prac na ogólnym rynku pracy, takich jak praca na wysokości, praca kierowcy i operatora sprzętu, pracy akordowej, pracy górniczej pod ziemią. Jest zdolny do średnio ciężkiej i ciężkiej pracy fizycznej na poziomie „0” na ogólnym rynku pracy, np. pracy w drogownictwie, prac brukarskich czy prac ziemnych. Zachował zdolność do pracy pracownika ubojni drobiu.

Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że ubezpieczony nie jest niezdolny do pracy w rozumieniu art. 12 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 291 ze zm.), które Sąd Okręgowy umotywował tym, że schorzenia ubezpieczonego ograniczają jego zdolność do wykonywania prac wymagających pełnej sprawności psychoruchowej i prac wymagających podejmowania

samodzielnych decyzji. Biorąc natomiast pod uwagę kwalifikacje zawodowe ubezpieczonego, w tym brak wykształcenia, a w zakresie kwalifikacji faktycznych - pracę górnika pod ziemią i pracę pracownika ubojni drobiu ubezpieczony jest zdolny do wykonywania niektórych prac ciężkich i średnio ciężkich na ogólnym rynku pracy i jest zdolny do wykonywania pracy pracownika ubojni drobiu, jak uznał biegły z zakresu medycyny pracy. Tym samym zachował zdolność do zarabkowania na ogólnym rynku pracy zgodnie ze swoimi kwalifikacjami.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku ubezpieczony, reprezentowany przez pełnomocnika z urzędu, zarzucił:

1) naruszenie przepisów prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), przez ich niezastosowanie (niewłaściwe zastosowanie), a to: (-) art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, przez naruszenie prawa strony do rzetelnego procesu w wyniku pozbawienia ubezpieczonego możliwości obrony jego praw wobec braku stosownego pouczenia o możliwości ubiegania się o ustanowienie pełnomocnika z urzędu w sytuacji, gdy ubezpieczony swoim zachowaniem oraz w oparciu o badanie jego stanu psychicznego wyraźnie wykazywał nieznajomość reguł postępowania i nieporadność, prowadzącą do tego, że przy faktycznym i prawnym skomplikowaniu sprawy nie był w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia;

2) naruszenie przepisów postępowania, mające istotny wpływ na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.), a to: (-) art. 379 § 5 k.p.c. w związku z art. 5 k.p.c. i art. 212 § 1 i 2 k.p.c. - co skutkowało nieważnością postępowania zarówno przed Sądem pierwszej, jak i drugiej instancji - przez pozbawienie ubezpieczonego możliwości obrony jego praw wobec braku stosownego pouczenia o możliwości ubiegania się o ustanowienie pełnomocnika z urzędu w sytuacji, gdy ubezpieczony swoim zachowaniem „oraz w oparciu o badanie jego stanu psychicznego” wyraźnie wykazywał nieznajomość reguł postępowania i nieporadność, prowadzącą do tego, że przy faktycznym i prawnym skomplikowaniu sprawy nie był w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia; (-) art. 5 i 202 § 1 k.p.c., przez ich niezastosowanie i brak ustanowienia dla ubezpieczonego pełnomocnika z urzędu lub co najmniej pouczenia go o takiej możliwości w sytuacji, gdy ubezpieczony swoim zachowaniem oraz „w oparciu o badanie jego stanu

psychicznego” wyraźnie wskazywał nieznajomość reguł postępowania i nieporadność, (-) art. 386 § 2 k.p.c., przez jego niezastosowanie przez Sąd drugiej instancji, mimo że postępowanie przed Sądem pierwszej instancji było dotknięte nieważnością z tego powodu, że ubezpieczony był pozbawiony możliwości obrony swoich praw wskutek braku stosownego pouczenia o możliwości ubiegania się o ustanowienie pełnomocnika z urzędu w sytuacji, gdy ubezpieczony swoim zachowaniem oraz „w oparciu o badanie jego stanu psychicznego” wyraźnie wykazywał nieznajomość reguł postępowania i nieporadność.

Skarżący wniósł o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego w Katowicach z dnia 29 sierpnia 2019 r. oraz zniesienie postępowania w obu instancjach i o przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania oraz o zasądzenie na rzecz pełnomocnika z urzędu kosztów zastępstwa procesowego wedle norm przepisanych, ponieważ nie zostały one ani w całości, ani w części uiszczone.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Odnosząc się w pierwszej kolejności do zarzutu nieważności postępowania, należy podkreślić, że w zakresie kontroli Sądu Najwyższego w postępowaniu kasacyjnym co do zasady znajduje się postępowanie przed Sądem drugiej instancji. Wobec tego Sąd Najwyższy może uwzględnić nieważność postępowania przed Sądem pierwszej instancji pośrednio, to jest w ramach rozpoznawania zarzutu naruszenia art. 386 § 2 k.p.c., pod warunkiem, że naruszenie to miało wpływ na rozstrzygnięcie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 kwietnia 2016 r., II CSK 447/15, LEX nr 2023849). Taki też zarzut postawiony został w skardze kasacyjnej (naruszenia art. 386 § 2 k.p.c. w związku z art. 379 pkt 5 k.p.c.), jak i również zarzut ten odnosi się do postępowania przed Sądem drugiej instancji.

Zgodnie z utrwalonym orzecnictwem, odmowa ustanowienia dla strony pełnomocnika z urzędu co do zasady nie usprawiedliwia zarzutu nieważności postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony swych praw. Inaczej jest wtedy, gdy strona swoim zachowaniem wykazuje nieznajomość reguł postępowania lub nieporadność prowadzącą do tego, że przy faktycznym lub

prawnym skomplikowaniu sprawy nie jest w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 5 lipca 2000 r., I CKN 787/00, LEX nr 1170494 oraz z dnia 2 grudnia 2015 r., IV CZ 58/15, LEX nr 1973561; wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 2 marca 2005 r., III CSK 533/04, LEX nr 197647; z dnia 12 września 2007 r., I CSK 199/07, LEX nr 461625; z dnia 16 kwietnia 2008 r., V CSK 564/07, LEX nr 424339; z dnia 19 czerwca 2008 r., V CSK 50/08, LEX nr 424321; z dnia 14 lutego 2013 r., II CSK 385/12, LEX nr 1314387). Stosownie do jeszcze dalej idącego poglądu, pozbawienie możliwości obrony interesów spowodowane tą przyczyną występuje tylko w rzadkich i wyjątkowych przypadkach oczywiście wadliwej oceny zdolności poznawczych, intelektualnych i komunikacyjnych strony, która jest tak dalece nieporadna, że jej osobiste uczestnictwo i obrona interesów w postępowaniu jest jedynie formalnym pozorem (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 2013 r., II CSK 167/13, LEX nr 1433563). W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się również, że choroba lub inna ułomność psychiczna strony sama przez się nie powoduje nieważności postępowania z powodu niemożności obrony przez stronę swych praw (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 19 czerwca 2008 r., V CSK 50/08, LEX nr 424321; z dnia 19 lutego 2010 r., IV CSK 318/09, LEX nr 678016). Nieważność taka zachodzi wtedy, gdy strona, której odmówiono ustanowienia pełnomocnika z urzędu, ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest w stanie podjąć racjonalnej obrony swych praw w postępowaniu sądowym (por. wyroki Sądu Najwyższego: przywołany wyżej - z dnia 14 lutego 2013 r., II CSK 385/12; przywołane wyżej postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2015 r., IV CZ 58/15).

W dotychczasowym orzecznictwie sądowym o nieporadności strony świadczyły i za wyjątkowością sytuacji przemawiały między innymi: niepełnosprawność strony, niesłyszającej i niemówiącej od dzieciństwa z bardzo dużą wadą wzroku, która poza złożeniem pism procesowych przygotowanych przez pracowników stowarzyszenia wspomagającego osoby głuchonieme, nie zgłosiła żadnego wniosku dowodowego oraz nie zażądała wezwania biegłych na rozprawę celem uzupełnienia wydanych opinii lub wyjaśnienia wątpliwości (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2011 r., I UK 293/10, LEX nr 811821), głęboka

choroba psychiczna (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 lipca 2005 r., II UK 271/04, OSNP 2006 nr 5-6, poz. 95), ukończenie przez stronę jedynie szkoły podstawowej specjalnej oraz rozpoznanie u niej przez biegłych upośledzenia umysłowego, prymitywnego rozumienia sytuacji społecznych, słabego poziomu wiadomości ogólnych oraz zaburzenia psychicznego przy jednoczesnym braku jakiejkolwiek inicjatywy dowodowej oraz niestosowaniu się do treści kierowanych do niej wezwań (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 2014 r., I UK 363/13, LEX nr 1482341). Z kolei w wyroku z dnia 11 października 2002 r., IV CSK 174/07 (LEX nr 438145) Sąd Najwyższy przyjął, że jeżeli powód, pomimo swej niepełnosprawności, wykazał w dotychczasowym postępowaniu aktywność, a także znajomość prawa w stopniu wskazującym na umiejętne popieranie powództwa, to zarzut uchybienia przepisom art. 5 k.p.c. i 212 k.p.c. zawarty w skardze kasacyjnej, należy uznać za niezasadny.

W niniejszej sprawie nie można uznać, że zachodziła którakolwiek z sytuacji opisanych wyżej, uzasadniających konieczność ustanowienia pełnomocnika z urzędu. Skarżącego nie można uznać za osobę na tyle nieporadną, aby nie był w stanie formułować adekwatnych do przebiegu postępowania wniosków procesowych, skoro kontestował decyzję organu rentowego, następnie opinię biegłych oraz wyrok Sądu Okręgowego. To, że wypowiedzi skarżącego w tym zakresie są lakoniczne, nie dowodzi jego bezradności procesowej, a wynika z tego, że dla oceny spornej kwestii niezbędna jest specjalistyczna wiedza medyczna, a bez niej nie sposób wdawać się w polemikę z opinią biegłych. Należy bowiem mieć na uwadze, że w niniejszej sprawie kluczowe znaczenie ma opinia biegłych lekarzy. Dowód ten przeprowadzony został przez Sąd pierwszej instancji z urzędu, a z treści opinii wynika jednoznacznie, że analizowana była historia choroby skarżącego. W skardze nie wskazuje się na wady tego dowodu, które wymagałyby dalszego postępowania dowodowego w kierunku uzupełnienia opinii biegłych czy wady go dyskwalifikujące, rodzące konieczność zasięgnięcia opinii innych biegłych, których skarżący - bez udziału profesjonalnego pełnomocnika - nie był w stanie wykazać.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. i art. 102 k.p.c., orzekł jak w sentencji. O kosztach pełnomocnika z urzędu orzeczono w oparciu o § 16 ust. 4 pkt 2 w związku z § 15 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb

Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 18).

[as]